

Літэратура

1. Лепешаў, І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў беларускай мовы : у 2 т. / І. Я. Лепешаў. – Мінск : Беларус. Энцыкл., 2008.
2. Словарь русского языка : в 4 т. / АН СССР, Ин-т рус. яз. ; под ред. А. П. Евгеньевой. – 3-е изд., стер. – М. : Рус. язык, 1985–1988. – Т. 4 : С–Я. – 1988, 800 с.
3. Словник фразеологізмів української мови / укл. В. М. Білоноженко [та інш.] ; Інститут української мови НАН України. – Київ : Наукова думка, 2003. – 788 с.
4. Федосов, И. В. Фразеологический словарь русского языка / И. В. Федосов, А. Н. Лапицкий. – М. : ЮНВЕС, 2003. – 608 с.
5. Cowie, A. P. Oxford dictionary of current idiomatic English : Phrase, clause and sentence idioms : Vol. 2 / A. P. Cowie, R. Mackin, I. R. McCaig. – Oxford : Oxford University press, 1994. – 685 p.

АСІНДЭТОН ЯК ФІГУРА ЎБАЎЛЕННЯ Ў ПУБЛІЦЫСТЫЦЫ СЯРГЕЯ ГРАХОЎСКАГА

А. А. Лашкевіч

*Установа адукацыі «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Ф. Скарыны», Рэспубліка Беларусь*

Навуковы кіраўнік А. А. Станкевіч, д-р філал. навук, прафесар

Аналіз фактычнага матэрыялу паказвае, што сучасная публіцыстыка ўсё шырэй выкарыстоўвае спецыяльныя сродкі выяўленчай выразнасці маўлення. Гэта тлумачыцца іх здольнасцю выдатна ўплываць на эмоцыі і пачуцці чытача, фарміраваць пэўныя погляды на з’явы рэчаіснасці. Мноства стылістычных фігур сустракаецца сёння ў радках публіцыстычных тэкстаў, бо, вядома ж, што фігуры маўлення – дзейсны сродак уплыву, з іх дапамогай публіцыстычны стыль атрымлівае магчымасць у паспяховым дасягненні сваёй асноўнай мэты – уздзеянне на светапогляд чытача.

Мэтай нашага даследавання з’яўляецца апісанне і аналіз сінтаксічных сродкаў выяўленчай выразнасці, а таксама вызначэнне іх стылістычнай функцыі. Даследуемыя намі функцыянальныя стыль – публіцыстычны – шырока выкарыстоўвае дэструктыўныя сродкі выяўленчай выразнасці, якія парушаюць сбалансаванасць сінтаксічнай адзінкі. Да іх ліку адносяцца фігуры ўбаўлення – слоўныя фігуры, заснаваныя на непаўтаральнасці моўных адзінак, іх пропуску. Яны выкарыстоўваюцца з мэтай адлюстравання хуткасці руху, расчлянёнасці мноства на асобныя часткі, паказу разнастайнасці акаляючай рэчаіснасці. Найчасцей у маўленні выкарыстоўваюцца фігуры, структура якіх з’яўляецца няпоўнай. Даследчык Т. Г. Хазагераў адзначае, што фігуры ўбаўлення заснаваны на адлюстраванні непаўтаральнасці, а па гэтай прычыне яны не маюць магчымасці перадаць вялікія працяглыя адрэзкі. У сувязі з гэтым дадзены сродак выразнасці выкарыстоўваецца, перш за ўсё, з мэтай адлюстравання хуткасці руху, расчлянёнасці мноства на асобныя часткі, а таксама перадачы імгненнасці разнастайных псіхічных рэакцый чалавека [2, с. 125].

Фігуры ўбаўлення вызначаюцца вялікай разнастайнасцю. У артыкуле мы разгледзем адну з іх.

Асіндэтон (грэч. *asyndeton* – нязвязнае), або бяззлучнікаваць, – фігура маўлення, пры якой адсутнічаюць злучнікі паміж асобнымі, узаемазвязанымі сегментамі выказвання, што надае ім сцісласць і дынамізм. Аднак дадзенае паняцце абазначае не столькі нязвязнасць, колькі адсутнасць злучнікаў паміж аднароднымі членамі або часткамі складанага сказа. Напрыклад:

Ён асабліва быў здатны на дасціпны жарт, каламбур, экспромт, на вясёлы, але не злосны розыгрыш [4, с. 34].

Настрой, дабразычлівасць, тэмпература пленума лети за ўсё адчуваліся ў кулуарах [4, с. 46].

Рытм жыцця быў нетаропкі, разважлівы, спакойны [4, с. 17].

Ніхто не думаў тады, што імёнамі гэтых звычайных з выгляду вялікіх людзей будуць названы тэатры, інстытуты, бібліятэкі, плошчы і вуліцы не толькі ў нашай рэспубліцы [4, с. 9].

Назіранні паказваюць, што з дапамогай асіндэтона можна пабудаваць даволі цікавыя сэнсавыя адносіны паміж лексемамі, аб'яднанымі без дапамогі злучнікаў. Справа ў тым, што злучнікі, як правіла, патрабуюць ад звязаных паміж сабой лексічных адзінак больш дакладнага сэнсавага ўзаемадзеяння. У тым выпадку, калі злучнікі адсутнічаюць, узнікае магчымасць стварэння ўнутрана свабодных структур, якія часам вызначаюцца пэўнай арыгінальнасцю.

Трэба адзначыць той факт, што сапраўды «прыгожы» асіндэтон – са смелым выкарыстаннем семантычных магчымасцей аб'яднання слоў – з'ява, не вельмі распаўсюджная ў публіцыстыцы. Часцей аўтары ўжываюць гэту стылістычную фігуру, маючы на ўвазе яе багатыя функцыянальныя здольнасці, якія знаходзяцца ў залежнасці ад разнавіднасці аднародных членаў, іх марфалагічнага выражэння.

Калі бяззлучнікавай сувяззю аб'ядноўваюцца аднародныя дзеясловы-выказнікі, гэта стварае дынамізм апавядання, эмацыянальную насычанасць, перадае напружанасць і імклівасць дзеяння, хуткую змену падзей і карцін.

Нават калі мой горад тушыць агні і засынае, я слухаю яго дыханне, чую ўдары сэрца, заплюшчваю вочы і бачу тры абліччы любімага горада, яны, як тры песні, жывуць у маёй памяці і гучаць у душы [4, с. 6].

Пры бяззлучнікавым пералічэнні аднародных азначэнняў перадаецца шматколерная палітра малюнкаў аб'ектыўнай рэчаіснасці, даецца рознабаковая характарыстыка прадметаў і з'яў. Напрыклад:

Прыходзіў з пакункамі кніжак і радаваўся, што набыў рэдкія выданні, бялявы, як даспелы сланечнік, Платон Галавач. Стрыманы, дзелавы, заняты нейкімі далёкімі клопатамі [4, с. 35].

Адсутнасць злучнікаў перад аднароднымі дапаўненнямі падкрэслівае шматлікасць і разнастайнасць прадметаў і з'яў:

Яго часта дакаралі за легкаважкасць, паспешлівасць, павярхоўнасць, а рэдактары газет хвалілі за аператыўнасць [4, с. 35].

Трэба заўважыць, што асаблівую экспрэсію публіцыстычнаму тэксту надае злучэнне паміж сабой лексікі з эмацыянальна-ацэначным значэннем, асабліва калі пры дапамозе асіндэтона ствараецца адзінства пералічэння.

Як бачна, часцей за ўсё пры выкарыстанні асіндэтона спалучаюцца паміж сабой аднолькавыя сінтаксічныя канструкцыі. Аднак у творах публіцыстыкі сустракаюцца злучнікі розных па канструкцыях элементаў: слова і словазлучэння, словазлучэння і сказа, прэдыкатыўных частак у складзе складанага сказа. Напрыклад:

Здаецца, былі тады за Свіслаччу толькі чатыры мураваныя дамы: касцёл на Залатой горцы, колішняя казарма, польскі педтэхнікум і кантора трамвайнага парка [4, с. 7].

Як дарагую рэліквію захоўваю і часта перачытваю яе лісты і паштоўкі, аптымістычныя, бадзёрыя, напісаныя буйнымі завостранымі літарамі... [4, с. 52].

Такім чынам, асіндэтон валодае значнымі семантыка-стылістычнымі магчымасцямі экспрэсівізацыі дыскурсу. У адрозненне ад полісіндэтона, які адлюстроўвае аднастайнасць і манатоннасць дзеяння, нязменнасць эмацыянальнага настрою, асіндэтон малое разнастайныя карціны рэчаіснаці, хуткую змену падзей, імклінасць і насычанасць дзеяння, рознабаковасць апісваемых з'яў і падзей, рухомасць псіхалагічнага стану асобы. Ведаючы багаты патэнцыял дадзенай стылістычнай фігуры, аўтары імкнуцца да яе актыўнага выкарыстання ў сваіх творах.

Літаратура

1. Клюев, Е. В. Риторика (Инвенция. Диспозиция. Элокуция) : учеб. пособие для вузов / Е. В. Клюев. – М. : ПРИОР, 1999. – 272 с.
2. Хазагеров, Т. Г. Общая риторика: Курс лекций; Словарь риторических приемов / Т. Г. Хазагеров, Л. С. Ширина ; отв. ред. Е. Н. Ширяев. – 2-е изд., перераб. и доп. – Ростов н/Д : Феникс, 1999. – 320 с.
3. Станкевіч, А. А. Рыторыка : вучэб. дапам. / А. А. Станкевіч. – Мінск : РІВШ, 2010. – 316 с.
4. Грахоўскі, С. Так і было: Артыклы. Успаміны. Эсэ / С. Грахоўскі. – Мінск : Маст. літ., 1986. – 271 с.

ЭТНАСТЭРЭАТЫПЫ-СІТУАЦЫІ Ў БЕЛАРУСКІМ КАЗАЧНЫМ ЭПАСЕ

К. В. Лёгенькая

*Установа адукацыі «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Ф. Скарыны», Рэспубліка Беларусь*

Навуковы кіраўнік А. А. Станкевіч д-р філал. навук, прафесар

Казцы як і любому жанру вуснай народнай творчасці характэрна наяўнасць рыс, якія характарызуюць стваральнікаў фальклорнага тэксту. Такія рысы частаносяць устойлівы характар і называюцца этнастэрэатыпамі. Сярод іх даследчыкі вылучаюць *этнастэрэатыпы-вобразы*, якія ўяўляюць сабой статычныя веды чалавека аб прадмеце, з'яве рэчаіснасці, і *этнастэрэатыпы-сітуацыі*, якія ў беларускай народнай казцы валодаюць дынамічнасцю ў сваім праяўленні, яны ўтвараюць алгарытмы паводзін чалавека, які з'яўляецца носбітам тыповых рыс свайго народа, ў пэўнай сітуацыі, папутна характарызуючы яго ўнутраныя якасці. У дадзеным атрыкуле на матэрыяле казак, сабраных Еўдакімам Раманавым, будуць разглядацца этнастэрэатычныя сітуацыі, якія характарызуюць, адпаведна, прадстаўнікоў беларускага народа.

Казачную ўстойлівасць набывае сітуацыя бяздзетнасці герояў, якая рэалізуе канцэпт *сям'я* ў беларускай народнай казцы: адсутнасць дзяцей – непрымальная з'ява для беларуса, без іх паняцце *сям'я* губляе свой архіважны сэнс, без патомкаў няма працягу роду чалавечага ўвогуле. А. І. Алешчанка слушна заўважае, што «базавымі для фальклорнай карціны свету, якая вербалізуецца ў народнай казцы, з'яўляюцца адносіны паміж мужам і жонкай, бацькамі і дзецьмі, братамі і сёстрамі» [1, с. 16]. Так, адносіны паміж мужам і жонкай лічацца няпоўнымі, казачныя героі пакутуюць ад гэтага: «...*усё маець, усім светам купуець, а дзяцей няма*» [2, с. 39], «*Жыў-быў цар, ды не меў ён дзяцей і дужа аб гэтым сасмуціўся*» [2, с. 48]. Па казачнай традыцыі, бяздзетная жанчына зможа вывесці дзяцей з яйка – сімвалічнага вобраза пачатку ўсяго жывога ў свеце: «*Прынёс яйцы дамоў, усыпаў у рэшата, і села баба на яйцы. Усё роўна, як курыца. Нядзелі цераз тры вывеліся дзеці: не птушаччыя, а настаяшчыя – мальчыкі*» [3, с. 342] або з'еўшы рыбы: «*Ёсць у моры*